

Farmers' Lived Experiences in Coexistence with the Bisheh Dalan Wetland: A Phenomenological Study

Kobra Pirdadeh Beyranvand¹, Mostafa Ahmadvand² , Ayatollah Karami³
, Mehdi Nooripoor⁴

1. Department of Rural Development Management, Faculty of Agriculture, Yasouj University, Yasouj, Iran

Email: k.pirdadeh@stu.yu.ac.ir

2. (Corresponding Author) Department of Rural Development Management, Faculty of Agriculture, Yasouj University, Yasouj, Iran

Email: mahmadvand@yu.ac.ir

3. Department of Rural Development Management, Faculty of Agriculture, Yasouj University, Yasouj, Iran

Email: ayatkarami@yu.ac.ir

4. Department of Rural Development Management, Faculty of Agriculture, Yasouj University, Yasouj, Iran

Email: mnooripoor@yu.ac.ir

ARTICLE INFO

Article type:
Research Paper

Article History:

Received:

17 April 2026

Received in revised form:

8 June 2026

Accepted:

5 July 2026

Available online:

12 August 2026

Keywords:

Bisheh Dalan Wetland,
Colaizzi method,
Environmental behavior,
Environmental sociology,
Social responsibility.

ABSTRACT

Wetlands are among the most critical ecosystems worldwide, playing a pivotal role in preserving biodiversity and providing water resources for neighboring communities. Accordingly, this study seeks to explore farmers' lived experiences to gain deeper insights into the reciprocal interactions between humans and their environment, with a particular focus on the Bisheh Dalan Wetland, and to elucidate the responsibilities and necessary actions for its protection. To capture the lived experiences of farmers in coexistence with the wetland, the study adopted a qualitative phenomenological approach and employed snowball (chain-referral) sampling. Participants were selected based on their direct interactions with the wetland and their willingness to articulate those experiences. Data collection was conducted using a semi-structured interview guide. Interview data were analyzed following Colaizzi's seven-step method, leading to the extraction of 631 significant statements, 689 concepts, and 222 categories, which were synthesized into 17 core themes. Findings indicated that farmers perceived a marked deterioration in the wetland's condition compared to the past. Furthermore, farmers' perceptions analyzed across five domains: experiences, definitions, memories, expectations, and behaviors resulted in the identification of 42 recurring themes. Given the ecological and socio-economic importance of the Bisheh Dalan Wetland for farmers and local communities, urgent measures are required for its restoration. Such efforts necessitate the active collaboration of all stakeholders, including farmers, governmental agencies, environmental experts, and civil society organizations.

Citation: Pirdadeh Beyranvand, K., Ahmadvand, M., Karami, A., & Nooripoor, M. (2026). Farmers' Lived Experiences in Coexistence with the Bisheh Dalan Wetland: A Phenomenological Study. *Journal of Rural Research*, 17 (2), 93-108.

<http://doi.org/10.22059/jrur.2025.379626.1969>

© The Author (s)

Publisher: University of Tehran Press

Extended Abstract

Introduction

Wetlands, as essential ecosystems, play a crucial role in community development and in enhancing environmental quality. These ecosystems are highly vulnerable to environmental changes and serve as vital resources for both human populations and wildlife. The first step toward wetland conservation is to understand the nature of human–environment interactions. This entails analyzing the impacts of human activities on these ecosystems, implementing appropriate conservation strategies, and educating local communities on the ecological significance of wetlands. Accordingly, the present study investigates farmers' lived experiences to develop a deeper understanding of the reciprocal relationship between humans and wetlands and to clarify the responsibilities and actions required for the protection of the Bisheh Dalan Wetland.

Methodology

This study is applied in purpose, descriptive-analytical in approach, and qualitative in nature. The research began with a review of theoretical foundations related to the Bisheh Dalan Wetland in Lorestan Province, followed by a qualitative approach involving fieldwork to collect the lived experiences of local residents. The primary method of data collection was semi-structured interviews with local farmers who had direct experience with the wetland and were willing to share their perspectives. Purposive sampling was employed and continued until theoretical saturation was reached, yielding a total of 18 interviews. All interviews were audio-recorded and transcribed verbatim for analysis using Colaizzi's phenomenological method. The data were extracted, conceptualized, and coded through iterative readings, which enabled thematic categorization to illuminate various dimensions of the phenomenon under investigation. This thematic analysis is grounded in phenomenological epistemology and aims to uncover the essence of participants' lived experiences. Ethical principles were strictly observed throughout the research, with

particular attention to maintaining confidentiality and securing informed consent from all participants.

Results and Discussion

The thematic analysis resulted in the identification of 631 significant statements, 689 conceptual codes, and 222 subcategories. These subcategories encompassed farmers' experiences, definitions, memories, behaviors, and expectations related to the wetland and their broader environmental interactions. This classification was organized around five dimensions of farmers' perceptions, grounded in a phenomenological framework. The findings indicated that participants recalled the former economic significance of the wetland for the region and perceived its natural condition as more favorable in the past. At present, a marked decline in conservation efforts and attention was observed. Participants recalled past experiences of more effective water management and maintenance practices, which had contributed to the ecological health of the wetland. In contrast, inadequate contemporary management has diminished the utilization of wetland resources by local villagers. In terms of self-definitions, participants reported that their economic and livelihood conditions were more favorable in the past, whereas they currently face more adverse circumstances. Regarding expectations, participants expressed hope for the restoration and improvement of the wetland's condition. Overall, villagers currently engage in less sustainable practices related to water extraction and land use compared to the past.

Conclusion

Industrial development has significantly degraded ecosystems, placing environmental protection at the forefront of global priorities. Wetlands, in particular, demand sustainable management owing to their critical ecological functions. The findings indicate that despite the growing discourse around ecocentric perspectives, most farmers living near the Bisheh Dalan Wetland predominantly adopt an anthropocentric worldview. They tend to

value the wetland chiefly for its economic utility, rather than recognizing its ecological significance. Despite Bisheh Dalan's rich biodiversity, it faces multiple challenges, including inadequate conservation practices, ineffective water management, and unauthorized agricultural activities. Addressing these challenges requires strategic planning and active community engagement. Adherence to conservation principles and the implementation of sustainable water use practices are essential to maintaining ecological balance. Key strategies should encompass habitat restoration, environmental education, and the formulation of robust environmental policies. Promoting alternative and sustainable livelihoods may alleviate pressure on natural resources, while collaborative governance structures can foster deeper community involvement. Finally, integrating scientific research with indigenous and local knowledge systems can yield more effective and culturally appropriate conservation strategies that support long-term ecological sustainability.

Funding

This research received financial support from Yasouj University, which covered the doctoral dissertation expenses of the first author.

Authors' Contribution

Author 1: Responsible for sample preparation, data collection, data analysis, and initial drafting of the manuscript.

Author 2: Primary dissertation supervisor; contributed to research design, oversaw all stages of the study, and was involved in the revision, editing, and finalization of the manuscript.

Author 3: Co-supervisor of the dissertation; contributed to the review and validation of findings and participated in manuscript revision and finalization.

Author 4: Dissertation advisor; reviewed and revised the manuscript.

Conflict of Interest

The authors declare that there are no conflicts of interest.

Acknowledgments

The authors would like to express their sincere gratitude to the Vice-Chancellor for Education and Graduate Studies at Yasouj University for providing both financial and institutional support for this research. We also extend our appreciation to the peer reviewers and scientific advisors whose constructive feedback greatly contributed to improving the quality of this work.

تجارب زیسته کشاورزان در هم‌زیستی با تالاب بیشه دالان: یک مطالعه پدیدارشناسانه

کبری پیرداده بیرانوند^۱، مصطفی احمدوند^۲✉، آیت‌اله کرمی^۳، مهدی نوری‌پور^۴

۱- گروه مدیریت توسعه روستایی، دانشکده کشاورزی، دانشگاه یاسوج، یاسوج، ایران. رایانامه: k.pirdadeh@stu.yu.ac.ir

۲- نویسنده مسئول، گروه مدیریت توسعه روستایی، دانشکده کشاورزی، دانشگاه یاسوج، یاسوج، ایران. رایانامه: mahmadvand@yu.ac.ir

۳- گروه مدیریت توسعه روستایی، دانشکده کشاورزی، دانشگاه یاسوج، یاسوج، ایران. رایانامه: ayatkarami@yu.ac.ir

۴- گروه مدیریت توسعه روستایی، دانشکده کشاورزی، دانشگاه یاسوج، یاسوج، ایران. رایانامه: mnooripoor@yu.ac.ir

اطلاعات مقاله	چکیده
نوع مقاله: مقاله پژوهشی	تالاب‌ها به‌عنوان یکی از مهم‌ترین بوم‌سازگان، نقش ارزنده‌ای در حفظ تنوع زیستی و تأمین منابع آب کشاورزی و جوامع پیرامونی ایفا می‌کنند و نیازمند حفاظت‌اند. از این‌رو، در مطالعه حاضر، به بررسی تجربه زیسته کشاورزان برای درک عمیق‌تر تعاملات متقابل انسان و محیط با تمرکز بر تالاب بیشه دالان و شفاف‌سازی مسئولیت‌ها و اقدامات لازم برای حفاظت از آن پرداخته شده است. برای به تصویر کشیدن تجربیات زیسته کشاورزان در هم‌زیستی با تالاب از روش پدیدارشناسی کیفی و نمونه‌گیری گلوله برفی یا ارجاع زنجیره‌ای استفاده شده است. شرکت‌کنندگان، کشاورزانی بودند که تجربه زیسته تعامل با تالاب را داشته و علاقه‌مند به بیان آن بودند. ابزار گردآوری داده‌ها، دستورالعملی نیمه ساخت‌یافته بود. مصاحبه‌ها با استفاده از مراحل هفت‌گانه روش کلایزی، تجزیه و تحلیل و منجر به استخراج ۶۳۱ عبارت کلیدی، ۶۸۹ مفهوم و ۲۲۲ دسته شد که در ۱۷ درون‌مایه مرکزی تدوین شدند. یافته‌ها نشان داد که کشاورزان وضعیت نامناسب تالاب را نسب به گذشته درک نموده‌اند. فزون بر آن، بررسی ادراک کشاورزان از منظر پنج حیطه تجارب، تعاریف، خاطرات، انتظارات، و رفتارهای آنان منتهی به شناسایی ۴۲ مضمون (با در نظر گرفتن تکرار) شد. با توجه به اهمیت تالاب بیشه دالان برای کشاورزان و جوامع محلی، ضروری است که اقدامات فوری برای احیای آن انجام شود. این امر مستلزم همکاری و مشارکت همه ذینفعان از جمله کشاورزان، نهادهای متولی، متخصصان محیط‌زیست و سازمان‌های غیردولتی و مردمی است.
تاریخ دریافت: ۱۴۰۵/۰۱/۲۸ تاریخ بازنگری: ۱۴۰۵/۰۳/۱۴ تاریخ پذیرش: ۱۴۰۵/۰۴/۱۸ تاریخ چاپ: ۱۴۰۵/۰۵/۲۰	
واژگان کلیدی: تالاب بیشه دالان، رفتار محیط‌زیستی، روش کلایزی، جامعه‌شناسی محیط‌زیست، مسئولیت اجتماعی.	

استناد: پیرداده بیرانوند، کبری؛ احمدوند، مصطفی؛ کرمی، آیت‌اله و نوری‌پور، مهدی. (۱۴۰۵). تجارب زیسته کشاورزان در هم‌زیستی با تالاب بیشه دالان: یک مطالعه پدیدارشناسانه. *مجله پژوهش‌های روستایی*، ۱۷ (۲)، ۹۳-۱۰۸.

<http://doi.org/10.22059/jrur.2025.379626.1969>

مقدمه

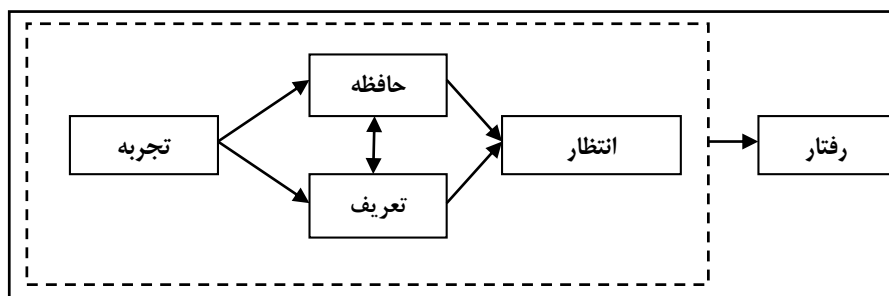
تالاب‌ها با پوشش حدود شش درصد از سطح زمین، بخش مهمی از تنوع زیستی جهان را در خود جای داده‌اند (Junk et al., 2013) و نقش مؤثری در توسعه جوامع پیرامون و بهبود کیفیت محیط‌زیست دارند (Turner et al., 2000). این در حال است که در قرن بیستم نیمی از تالاب‌های زمین از دست‌رفته است (Mitsch & Gosselink, 2015). از این‌رو، امروزه خدمات زیست‌بوم تالاب‌ها نسبت به گذشته مورد توجه بیشتری قرار گرفته و انگیزه‌ای برای حفاظت از تالاب در سراسر جهان دیده می‌شود (An & Verhoeven, 2019؛ دلیر بوستانسرای و همکاران، ۲۰۲۴). استان لرستان به دلایل خاص زمین‌شناسی، دارای تالاب‌های متعددی با مجموع مساحت ۱۱۱۹/۲ هکتار می‌باشد (Wikipedia, 2019). گرچه تالاب‌های این استان در کنوانسیون رامسر ثبت نشده‌اند، لیکن ذخیره‌گاه‌های زیستی غنی به شمار می‌روند. در این میان، تالاب بیشه دالان با مساحت ۹۱۳/۵ هکتار در مجاورت روستای چگنی‌کش در جاده بروجرد-آبسرده-بیرانشهر و در ۱۵ کیلومتری جنوب شرقی شهر بروجرد، در دشت سیلاخور، بزرگ‌ترین تالاب استان لرستان است که در معرض تهدید است. به نظر نخستین گام در راستای حفاظت از تالاب بیشه دالان، شناخت دقیق تجارب زیسته انسان‌ها (روستائیان) با محیط‌زیست (تالاب) است. از این‌رو، این پژوهش به دنبال فهم تجارب زیسته کشاورزان از تالاب بیشه دالان، ارزش آن و تغییراتی است که در طول زمان در آن رخ نموده است.

مبانی نظری

پدیدارشناسی از واژه یونانی فاینومنون^۱ به معنی «آشکار» می‌آید و به منظور بررسی و مطالعه فلسفی ساختار تجربه‌های ذهنی و خودآگاهی استفاده می‌شود. این روش در اوایل قرن بیستم توسط هوسرل^۲ مطرح و سپس توسط پیروانش در آلمان بکار گرفته شد و پس‌از آن به فرانسه، ایالات‌متحده و دیگر نقاط دنیا نشر پیدا کرد (Zahavi, 2003). پدیدارشناسی روشی است که در آن «چیستی» و «چگونگی» تجربه افراد توصیف می‌شود و به توضیح، تجزیه، تحلیل و توصیف پدیده مدنظر پرداخته می‌شود (Callary et al., 2015). در میان انواع پدیدارشناسی، ذهنیت بر عینیت در پدیدارشناسی متعالی یا تجربی هوسرل ارجحیت دارد و به مطالعه تجربه زیسته می‌پردازد (سلیمی و شرفی، ۲۰۱۵؛ بودلایی، ۲۰۱۶). فرهنگ‌های گوناگون و افراد مختلف در یک فرهنگ، برداشت‌های متفاوتی از نحوه عملکرد زیست‌بوم‌ها و واکنش آن‌ها به رفتار انسان دارند. گرچه هر ادراکی مبنایی در واقعیت دارد، اما برخی از آن‌ها به دلیل انعکاس دقیق‌تر و کامل‌تر واقعیت، مفیدترند. شناخت ادراکات می‌تواند به درک چرایی رفتارهای متفاوت افراد و جوامع مختلف با محیط کمک کند (Marten, 2010). برای نمونه، برخی ممکن است زیست‌بوم‌ها را به عنوان منابعی برای بهره‌برداری ببینند، درحالی‌که دیگران آن‌ها را سامانه‌های پیچیده و به هم پیوسته می‌دانند که نیازمند حفاظت‌اند. این ادراکات مختلف می‌توانند منجر به رفتارهای بسیار متفاوتی در مورد نحوه تعامل با زیست‌بوم‌ها شوند. فرایند ادراک بسیار پیچیده و شامل چهار حیطه تجربه، حافظه، تعریف، و انتظار است (Taylor et al., 1988). این فرایند با تجربه شروع و با انتظار از آن پدیده پایان می‌یابد. در همین راستا، نمودار شماره (۱)، روابط بین عناصر ادراک کشاورزان را از طریق رویکرد پدیدارشناسی نشان می‌دهد. مطالعه پدیدار شناختی توصیفی، یک روش تحقیق کیفی است که به توصیف یک پدیده از دیدگاه تجربه‌گر می‌پردازد (Gill, 2020).

1 Phainómenon

2 Husserl

شکل ۱. چارچوب مفهومی (اقتباس از Taylor et al., 1988)

روش پژوهش

پژوهش حاضر از نظر هدف کاربردی، از لحاظ شیوه گردآوری داده‌ها توصیفی-تحلیلی و از نظر ماهیت، کیفی است. روند اجرای مطالعه به این نحو بود که ابتدا با بررسی مبانی نظری مرتبط، با استفاده از رویکرد کیفی و مطالعه میدانی به شناسایی تجارب افراد در خصوص تالاب بیشه دالان پرداخته شد. در این مرحله، دستورالعملی در قالب ابزاری برای گردآوری داده‌های کیفی طراحی شد. این ابزار که راهنمای پژوهش نام دارد، از طریق مصاحبه‌های نیمه‌ساختارمند اجرا شد. مصاحبه‌ها با افراد مطلع منطقه انجام گرفت؛ افرادی که بیشترین آگاهی را درباره گذشته تالاب بیشه‌دالان و نحوه تعامل انسان‌ها با محیط‌زیست خود داشتند.

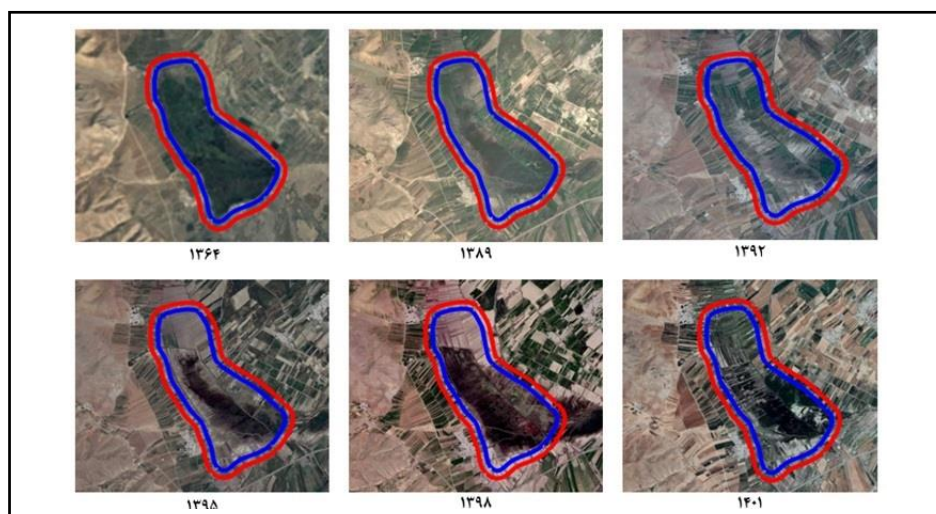
شرکت‌کنندگان این تحقیق، مطلعان کلیدی و نخبگان ساکن در روستاها بودند که در زمینه‌های مختلف فعالیت داشتند و با روش نمونه‌گیری هدفمند و معرفی افراد محلی انتخاب شدند. هدف از این انتخاب، گردآوری اطلاعات دقیق و عمیق در مورد تالاب و تعاملات آنان با آن بود. معیارهای انتخاب شامل کشاورز بودن، تجربه زیسته در تعامل با تالاب و علاقه به بیان و اشتراک‌گذاری تجربیات بود. برای انتخاب شرکت‌کنندگان از روش نمونه‌گیری گلوله برفی یا ارجاع زنجیره‌ای استفاده شد. نمونه‌گیری تا زمانی ادامه یافت که حداقل داده‌ها درباره پدیده جمع‌آوری شد و مصاحبه‌های جدید منجر به داده جدیدتر نگردید. در نهایت، با انجام ۱۸ مصاحبه عمیق، اشباع نظری حاصل شد. از آنجایی که تحلیل موضوعی با معرفت‌شناسی پدیدار شناختی بر درک و توصیف مضامین معطوف به معنا متمرکز است (Sundler et al., 2019)، روش کلایزی^۱ به کار گرفته شد. از این رو، ابتدا داده‌ها به صورت کلمه به کلمه رونویسی شدند. سپس با خواندن دقیق و مکرر کل مجموعه داده‌ها، تلاش شد تا آشنایی عمیق‌تری با محتوای آن‌ها حاصل شود. در این فرایند، مفاهیم استخراج، مفهوم‌سازی و کدگذاری شدند. سپس، مفاهیم حاصل از مصاحبه‌ها، دسته‌بندی و طبقه‌بندی شدند تا جنبه‌های مختلف پدیده را توصیف کنند. در نهایت، با ترکیب تمامی ادراکات مشتق شده، جنبه‌های مختلف پدیده تشریح گردیدند.

در پژوهش‌های کیفی چهار معیار اعتبار، قابلیت انتقال، قابلیت اعتماد و تأیید پذیری جهت سنجش صحت علمی پژوهش مدنظر قرار می‌گیرند (Lincoln & Guba, 1985). اعتبار به میزان باورپذیری یافته‌ها اشاره دارد که در این مطالعه با ارائه متن کامل مصاحبه‌ها و کدگذاری‌ها به کمیته راهبری تحقیق و بهره‌گیری از نظرات اصلاحی آنان تأمین شد. قابلیت انتقال به تعمیم‌پذیری نتایج به زمینه‌های مشابه مربوط می‌شود که با ارائه جزئیات کافی از زمینه میدانی دنبال گردید. برای تحقق قابلیت اعتماد نیز که معادل پایایی در پژوهش‌های کمی است، داده‌ها به طور دقیق توسط کمیته راهبری پژوهش بررسی شد. همچنین، برای دستیابی به تأیید پذیری، فرایند اجرای پژوهش در اختیار کمیته راهبری

تحقیق قرار گرفت و کلیه داده‌های خام و یادداشت‌ها مستندسازی و نگهداری شد تا امکان بررسی و تأیید نتایج توسط دیگران میسر گردد.

محدوده مورد مطالعه

محدوده منطقه شکار و صید ممنوع تالاب بیشه دالان با مساحت ۱۵۶۰ هکتار در ۱۵ کیلومتری جنوب شرقی بروجرد و شمال روستای چگنی‌کش در دشت سیلاخور و حاشیه رودخانه تیره، در مختصات ۳۳ درجه و ۷۸ دقیقه شمالی و ۴۸ درجه و ۷۵ دقیقه شرقی واقع شده است. از جمله سراب‌هایی که به داخل بیشه‌دالان جریان دارد و در فصول کشاورزی مورد مصرف زراعی روستائیان قرار می‌گیرد، سراب‌های چگنی‌کش، شور، بورباباف، کیوره، مرده، چنارستان می‌باشند. مساحت این تالاب در گذشته ۹۱۳/۵ هکتار بوده که در سال‌های اخیر به علت تصرف‌های غیرقانونی و تغییر کاربری اراضی به ۷۹/۵ هکتار کاهش یافته است. علاوه بر چگنی‌کش، روستای کپرچودکی نیز در محدوده این منطقه قرار دارد. همچنین روستاهای کیدان و کاروانه در شمال شرقی و بورباباف و کیوره در شمال غربی و خارج از محدوده قانونی تالاب قرار دارند و روستاهای رحیم‌آباد، شیروان و گنجینه از دیگر مناطق مسکونی در نزدیکی این تالاب می‌باشند (اداره کل حفاظت محیط‌زیست استان لرستان، ۲۰۲۲). همان‌طور که در نقشه شماره (۱) مشاهده می‌شود، تالاب بیشه دالان در طی چهار دهه اخیر به دلایل مختلف از جمله تغییرات اقلیمی و فعالیت‌های انسانی دست‌خوش تغییراتی شده است. از تغییرات ظاهری این تالاب می‌توان به خشک شدن، کاهش پوشش گیاهی، کاهش تنوع زیستی در آن اشاره کرد.

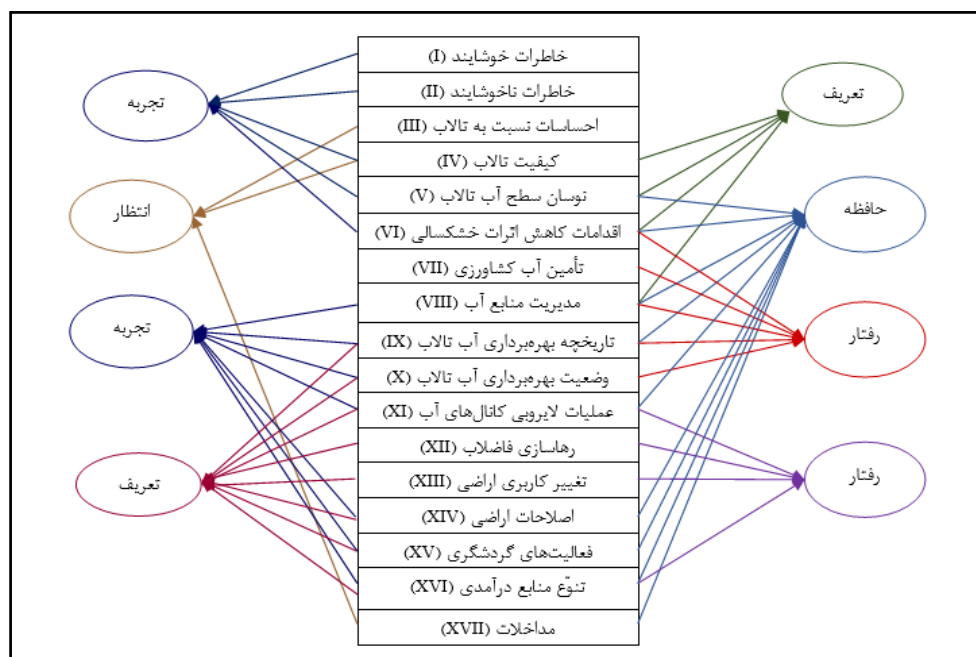
شکل ۲. وضعیت تالاب بیشه در سری زمانی ۱۴۰۱-۱۳۶۴ (منبع: گوگل ارث، ۲۰۲۴)

یافته‌ها

در این پژوهش، ۱۷ درون‌مایه مرکزی (۱۷ سؤال اصلی) مورد بررسی قرار گرفتند. تجزیه و تحلیل این درون‌مایه‌ها منجر به شناسایی ۶۳۱ عبارت کلیدی، ۶۸۹ مفهوم و ۲۲۲ دسته شد. تعداد ارجاعات به هر مفهوم و دسته‌بندی نیز نشان‌دهنده اهمیت مفهوم از دیدگاه مشارکت‌کنندگان بود. از میان ۶۸۹ مفهوم استخراج‌شده، ۱۰۸ مفهوم و از ۲۲۲ دسته، ۸۳ دسته در بین مضامین مشترک بود.

دسته‌بندی پدیدار شناختی ادراک مشارکت‌کنندگان در تحقیق

تجارب زیسته کشاورزان پیرامون تالاب در پنج دسته تجربیات، تعاریف، حافظه (خاطرات)، رفتارهای فعال کشاورزان و انتظارات آنان از تالاب یا تعامل آنان با محیط‌زیست تدوین و تنظیم گردید. تجزیه و تحلیل داده‌ها یک الگو از ادراک کشاورزان را نشان داد. همان‌طور که مشاهده می‌شود، ۱۷ درون‌مایه مرکزی بر اساس میزان اشتراکات مفاهیم، در پنج عنصر ادراک کشاورزان در رویکرد پدیدارشناسی جای‌گذاری شده است (شکل ۳).

شکل ۳. ادراک کشاورزان از تعامل با تالاب بیشه دالان

تجربه کشاورزان از هم‌زیستی با تالاب

در پژوهش حاضر، کشاورزان اذعان داشتند که در خصوص حیات تالاب، معیشت مبتنی بر تالاب، تحولات و تخریب تالاب، تغییرات و وضعیت تالاب، وضعیت منابع آب، آبیگری و تخلیه تالاب، کشت متنوع، مدیریت سنتی آب، چالش‌ها و مشکلات، شیوه‌های لایروبی، تغییرات مالکیتی، و گردشگری تجارب ارزنده‌ای داشته‌اند که به‌اختصار برخی از آن‌ها در ادامه آورده شده است (جدول ۲).

حیات تالاب

تالاب بیشه‌دالان نمونه‌ای منحصربه‌فرد است که تجربیات و خاطرات مشارکت‌کنندگان را منعکس می‌کند. تنوع زیستی این تالاب به‌عنوان یک ویژگی کلیدی شناخته می‌شود. به عقیده مشارکت‌کنندگان، «بهترین موجود در تالاب همان پرندگان بودند» (کد ۱۴) که نشان‌دهنده نقش این جانداران در ایجاد زیبایی و غنای طبیعی منطقه است. علاوه بر این، تالاب محلی برای تفریح و لذت بردن از طبیعت فراهم می‌کرد. یکی از مشارکت‌کنندگان می‌گوید: «در زمانی که برای تفریح به تالاب می‌رفتیم، آتش درست می‌کردیم و غذای مخصوصی تهیه می‌کردیم» (کد ۵). با کاهش سطح آب و خشک شدن تالاب، به‌ویژه در شرایط اقلیمی نامساعد، تنوع زیستی و پرندگان کاهش یافته است. به‌وضوح بیان می‌شود که «الآن پرندگان تالاب کم شده‌اند» (کد ۳) که نشانگر آسیب‌پذیری این زیست‌بوم در برابر تغییرات انسانی و اقلیمی است.

معیشت تالابی

منابع طبیعی موجود در این منطقه به آنان کمک کرده است تا با استفاده از نی و سایر محصولات طبیعی، نیازهای روزمره خود را برآورده سازند. مشارکت‌کنندگان به این موضوع اشاره می‌کنند که «در گذشته درآمد از طریق نی بریدن به دست می‌آمد» (کد ۳). یکی دیگر از منابع درآمدی مهم، صادرات نی بوده است. مردم نی‌های تالاب را بریده و به شهرهای دیگر صادر می‌کرده‌اند. یکی از مشارکت‌کنندگان می‌گوید: «نی‌ها را بار حیوان کرده و به شهر بروجرد می‌بردند و می‌فروختند» (کد ۱۶). این روند نه تنها بازارهای محلی، بلکه نواحی دورتر را نیز در برمی‌گرفته و نقشی اساسی در تقویت اقتصاد منطقه ایفا می‌کرده است. در کنار نی‌ها، دام‌پروری نیز از اجزای مهم معیشتی مردم بوده است. به گفته یکی از مشارکت‌کنندگان «تالاب چراگاه بسیار خوبی برای حیوانات بود و دام‌ها بدون هیچ هزینه‌ای تغذیه می‌کردند» (کد ۴). اشتغال زنان نیز یکی دیگر از جنبه‌های اجتماعی و اقتصادی زندگی در این منطقه بوده است. زنان به نی پاک‌کُنی و فعالیت‌های مرتبط با حصیربافی مشغول بوده‌اند. به گفته یکی از مشارکت‌کنندگان، «شاید فقط ۱۰۰۰ زن نی پاک می‌کردند» (کد ۱۱). این فعالیت‌ها علاوه بر ایجاد اشتغال برای زنان، به بهبود وضعیت اقتصادی خانوار کمک شایانی نموده است.

مدیریت سنتی آب

مدیریت سنتی آب در تالاب بیشه‌دالان از عوامل مؤثر بر کشاورزی و معیشت مردم محلی است. مدیریت کارآمد آب در گذشته نیز به وضوح در خاطرات مشارکت‌کنندگان مشهود است. یکی از آنان اشاره می‌کند: «دوره قدیم مدیریت آب بسیار قوی بود» (کد ۸). این قاعده به‌ویژه در زمان‌های وفور منابع آبی، کارآمدی بیشتری برای کشاورزان داشته است. مدیریت آب توسط دولت یکی دیگر از عوامل تأثیرگذار در گذشته شناخته می‌شود. یکی از مشارکت‌کنندگان بیان می‌کند: «اداره آبیاری در گذشته به روستاها سر می‌زد و پله‌ها را کنترل می‌کرد» (کد ۱۳). این نظارت با کاهش درگیری‌ها و مشکلات آبیاری به‌عنوان یک عامل حمایتی برای کشاورزان عمل می‌کرد. اما اکنون، فقدان این نظارت می‌تواند به تشدید بحران‌های آبی منجر شود. در حال حاضر، مدیریت آب توسط گروه پنج نفره به‌عنوان یک راهکار جدید معرفی شده است. در حال حاضر، «برای زمین‌های بالا که از پمپ استفاده می‌کنیم، پنج نماینده داریم که هر کدام مسئولیت هفت جفت را بر عهده دارند» (کد ۷). این تغییر در سامانه مدیریت آب، به‌ویژه با توجه به ناپایداری‌های اخیر، به‌عنوان یک تلاش برای بازگرداندن نظم به توزیع آب تلقی می‌شود.

تعاریف کشاورزان از هم‌زیستی با تالاب

تعامل کشاورزان با محیط‌زیست تالاب، یکی از جنبه‌های اساسی در فعالیت‌های زراعی مناطق تالابی است. این تعامل، فراتر از فعالیت‌های زراعی، تأثیرات عمیقی بر تالاب و بوم‌سازگان‌های آبی آن دارد. در ادامه، برخی از تعاریف مختلف در خصوص تعامل با تالاب توسط کشاورزان آورده شده است (جدول ۲).

نی و معیشت تالابی

امرارمعاش خانوارهای محلی به‌شدت به منابع طبیعی تالاب وابسته بوده است. با تغییرات محیط‌زیستی و اقتصادی، این منابع نقش کلیدی در بقای اقتصادی خانواده‌ها داشته‌اند. «در گذشته فقط از نی تالاب استفاده می‌کردند که در زمستان برای بریدن نی اقدام می‌شد و چون آب یخ می‌بست بر روی آن راه می‌رفتند و نی‌های بریده با الاغ برای فروش به بازار می‌بردند» (کد ۶). این فعالیت‌ها علاوه بر کسب درآمد، موجب تعامل و ارتباط بین روستاها و بازارهای محلی می‌شدند. یکی از ویژگی‌های معیشت منطقه، استفاده گسترده و همگانی از نی‌های تالاب توسط مردم روستاها بود. «در قدیم تمام

مردم منطقه حوزه بیشه دالان از نی آن استفاده می‌کردند» (کد ۸). نی‌ها به‌عنوان ماده‌ای مهم برای ساخت‌وساز، تولید حصیر، سوخت یا ابزارهای محلی کاربرد داشتند و علاوه بر مصارف داخلی، به دیگر مناطق صادر می‌شد. «نی‌ها در بروجرد به فروش می‌رساندند و آنجا کارگران (زن، بچه و مرد) با پوست کندن نی آن را به مغازه‌داران می‌فروختند تا حصیر ببافند و به‌جاهایی دیگر صادر کنند» (کد ۱۳). این استفاده همه‌جانبه، فرصت‌های شغلی متعددی برای اقشار جامعه، از جمله زنان و کودکان، فراهم می‌کرد و به پایداری اقتصادی و اجتماعی روستاها کمک می‌کرد. «در گذشته که تالاب نی داشت همه مردم از آن استفاده می‌کردند، حتی آبادی‌های دور دست» (کد ۱۶). این امر نشان‌دهنده اهمیت نی‌ها در تأمین نیازهای روزمره و معیشت مردم منطقه بود.

حفاظت و نگهداری تالاب

تخریب تالاب‌ها از چالش‌های بزرگ در مدیریت منابع طبیعی و حفظ زیست‌بوم‌های آبی به شمار می‌آید. «در دهه‌های گذشته مردم بسیاری از کارهای ارزشمند را از روی ناآگاهی زدند و تخریب کردند» (کد ۹). این بیان به‌وضوح نشان‌دهنده تأثیرات منفی تصمیمات جمعی و ناآگاهی مردم بر منابع طبیعی است. تخریب‌ها به‌ویژه برای کشاورزی از عوامل مؤثر این بحران است: «تقریباً تالاب از بین رفته، درخت و نی‌زار را از بین بردند و آتش زدند» (کد ۱۰). این اقدام به‌منظور تبدیل تالاب به زمین‌های زراعی انجام‌گرفته و نشان‌دهنده منافع اقتصادی بر حفاظت محیط‌زیستی است. حفاظت از تالاب از موضوعات اساسی در مدیریت زیست‌بوم‌های آبی است. اداره محیط‌زیست برای حفاظت از تالاب، اقداماتی نظیر نصب تابلوهای سیمانی برای معرفی تالاب انجام داده است. «تابلوهایی که پاییز در اطراف آن توسط محیط‌زیست نصب‌شده است و گفته‌اند کسی حق کاشتن آن را ندارد» (کد ۱۲). این اقدام برای آگاهی‌بخشی به جامعه محلی و حفظ زیست‌بوم تالاب است. با این حال، این محدودیت‌ها ممکن است باعث نارضایتی در بین مردم شود. سخت‌گیری‌های جدید در زمینه عدم آتش‌سوزی و کشت در تالاب، نشان‌دهنده رویکرد سخت‌گیرانه‌تر در حفاظت است «امسال خیلی سخت‌گیری کردند که کسی تالاب را نسوزاند و یا نکارد» (کد ۴).

بهداشت

در مناطق روستایی، یکی از روش‌های اصلی دفع فاضلاب، استفاده از چاه است. در قدیم، برای کاهش بوی نامطبوع، خاکستر روی فاضلاب ریخته می‌شد. «زمانی که نان پخته می‌شد، خاکستر را روی فاضلاب می‌ریختند» (کد ۱۴) که به خشک شدن و رفع بوی بد آن کمک می‌کرد. «در سال‌های گذشته، آب آشامیدنی روستا از رودخانه رحیم‌آباد تأمین می‌شد و آن زمان کثیف نبود» (کد ۱۵). «زنان روستا از آب این رودخانه برای شستن ظروف استفاده می‌کردند که نشان‌دهنده کیفیت بالای آب بود. امروزه، با تغییرات اقلیمی و گرمای شدید، فاضلاب رها شده در نهرها به رودخانه نمی‌رسد و در مسیر خشک می‌شود» (کد ۱۶). همچنین، گسترش ساخت‌وساز در بالادست سراب‌ها، موجب نفوذ فاضلاب خانه‌های جدید به سراب‌ها شده و در نهایت وارد تالاب می‌شود. به گفته یکی از ساکنان، «ساخت‌وساز در زمین‌های کشاورزی بالای سراب شروع شده و فاضلاب خانه‌ها به سراب نفوذ کرده و وارد تالاب شده است» (کد ۱). این آلودگی ناشی از فعالیت‌های انسانی، تهدید جدی برای سلامت تالاب و منابع آبی منطقه محسوب می‌شود.

خاطره‌های (حافظه) ادراک‌شده کشاورزان در هم‌زیستی با تالاب

خاطره‌های کشاورزان در تعامل با تالاب، نمایانگر تحولات زندگی آنان در طول زمان است. آنان به یاد دارند چگونه تالاب‌ها در گذشته نقش مهمی در تأمین آب زراعی و پرورش دام داشته و چگونه این بوم‌سازگان متنوع، یک زندگی پویا و تعاملی را ارائه می‌داد. با تخریب تالاب‌ها، آنان شاهد از دست رفتن منابع حیاتی بودند و یادآوری‌های دردناکی از آثار

منفی تغییرات محیط‌زیستی را نقل می‌کنند. این خاطرات نوعی ارتباط حسی و عاطفی با محیط‌زیست تالاب است و امیدواری به احیای آن دارند، تا نسل‌های آینده امکان تجربه یک محیط‌زیست سالم و غنی را داشته باشند (جدول ۲).

پایداری تالاب

حافظه جمعی روستاییان، تصویری از پایداری منابع آبی آن در گذشته را به نمایش می‌گذارد. به گفته آنان، «تالاب همیشه آب داشت» (کد ۳)، و حتی در فصول گرم به‌طور کامل خشک نمی‌شد. «در گذشته تالاب هیچ‌وقت خالی و خشک نشد» (کد ۶)، و این ثبات در جریان‌های آبی، باعث ایجاد حس اعتماد و امنیت در بین اهالی شده بود. حتی در تابستان‌ها، اگرچه آب تالاب کاهش می‌یافت اما «هیچ‌وقت کاملاً خالی نمی‌شد» (کد ۷). یکی از ویژگی‌های بارز تالاب، فراوانی آب آن بود. «هیچ‌وقت آب بیشه خالی نمی‌شد» (کد ۹) و زمانی که مردم برای بریدن نی به تالاب می‌رفتند، آب تا سینه‌شان می‌رسید. همچنین، آب تالاب حتی در تابستان برای رفع نیاز احشام و مردم کافی بود: «آب تالاب حتی تابستان تمام نمی‌شد» (کد ۱۱). این خاطرات نه‌تنها نشان‌دهنده وضعیت طبیعی تالاب در گذشته است، بلکه نمادی از پایداری و بقا زیست‌بوم در ذهن مردم ثبت شده است.

کشاورزی در سایه تالاب

بررسی حافظه افراد درباره تغییرات اقتصادی تالاب، به‌ویژه در ارتباط با کشاورزی و دام‌پروری، نشان می‌دهد که خاطرات افراد حکایت از تحولات عمیق در این زیست‌بوم است. در گذشته، تالاب عمدتاً برای چرای احشام استفاده می‌شد و کشاورزی در آن رواج نداشت. یکی از افراد می‌گوید: «در گذشته در تالاب امکان کشاورزی نبود» (کد ۱۳). باین‌حال، خاک حاصلخیز تالاب همیشه دارای ارزش بوده، اگرچه در گذشته کمتر به‌کاررفته می‌شد. یکی از افراد از تجربه‌اش می‌گوید: «یک سال بنده دو گونی ۵۰-۶۰ کیلویی گندم کاشتم، ۷۵ تن برداشت کردم بدون نیاز به کود و آب» (کد ۷). حافظه افراد نشان‌دهنده تغییرات قابل‌توجه در درآمد مردم از کشاورزی در تالاب است. در گذشته، کشاورزی به‌صورت دیم انجام می‌شد و بازدهی کمی داشت: «کشاورزی در زمان گذشته ارزش زیادی نداشت چون به‌صورت دیم بودند و محصول زیادی به دست نمی‌آمد» (کد ۵).

مدیریت و تقسیم آب

حافظه افراد درباره مدیریت و تقسیم آب در منطقه نشان‌دهنده تغییرات چشم‌گیری از نظام‌های سنتی به سمت فردگرایی و کاهش مشارکت اجتماعی در مدیریت منابع طبیعی است. در خصوص برداشت آب، یکی از افراد به یاد دارد که «در داخل روستا نوبتی است و سر ساعت آبیاری می‌شوند» (کد ۱۰). این سامانه نوبتی، که بر پایه جفت زمین‌ها و پیوندهای فامیلی تنظیم می‌شد، باعث کاهش درگیری‌ها بر سر آب می‌شد. با گذر زمان و تغییرات اجتماعی، نظم و همکاری‌های گذشته کمرنگ‌تر شده است. درحالی‌که «در گذشته مدیریت آب عادلانه بود» (کد ۱۷) و میرآب‌ها تحت نظر امور آب بروجرد فعالیت می‌کردند، اکنون افراد به یاد می‌آورند که «هر کسی برای خودش هر کاری می‌کند» (کد ۹). این تغییر نشان‌دهنده کاهش همبستگی اجتماعی و مشارکت در مدیریت منابع آب است، به‌طوری‌که حتی در بین اعضای خانواده همکاری کاهش یافته است. همچنین، حافظه افراد به کاهش نقش نظارتی دولت در مدیریت منابع آب اشاره دارد. در گذشته، «امور آب سرپرست بود» (کد ۱۶) و زیر نظر دولت توزیع آب انجام می‌شد. اما اکنون، توزیع آب تابع قدرت اجتماعی شده است: «الآن در بین روستاها هر روستایی که زور داشته باشد آب دارد» (کد ۱۰).

انتظارات ادراک‌شده کشاورزان در هم‌زیستی با تالاب

تالاب‌ها به‌عنوان یکی از بوم‌سازگان حیاتی و حساس، نقش بسیار مهمی در حفظ تنوع زیستی و تعادل بوم‌شناختی دارند. در ادامه به بررسی برخی از انتظارات ادراک‌شده کشاورزان در هر یک از این زمینه‌ها پرداخته‌شده است (جدول ۲).

سرنوشت تالاب

انتظارات افراد درباره سرنوشت تالاب به دو دسته اصلی تقسیم می‌شود: احیا و یا حذف تالاب. در هر دو دسته، افراد با توجه به نیازهای اقتصادی، محیطی و اجتماعی خود به تالاب می‌نگرند، اما رویکردها متفاوت است. گروه اول، تالاب را منبعی ارزشمند برای محیط‌زیست، تنوع زیستی و اقتصاد می‌دانند: «احساس خوبی به تالاب داریم. اگر اجازه بدهند هم برای زیستگاه پرندگان هم برای منطقه، برای بوم‌گردی و گردشگری خوب است» (کد ۴). در اینجا، تمرکز بر منافع عام، به‌ویژه در حفظ منابع آبی است: «تالاب مثل اکسیژن است... باعث می‌شود سطح آب روستا در زمان ترسالی بالاتر بیاید» (کد ۱۰). این انتظار بیانگر اهمیت تالاب در حفظ تعادل آبی منطقه است، به‌ویژه در دوره‌هایی که بارندگی کم است یا منطقه با خشک‌سالی مواجه است.

گروه دوم، حذف یا کاهش نقش تالاب را مفید می‌دانند و به تبدیل آن به زمین کشاورزی تأکید دارند: «اگر اجازه لایروبی بدهند آب در تالاب نمی‌ماند» (کد ۶). انتظار این گروه، دسترسی بیشتر به زمین‌های زراعی و افزایش درآمد کشاورزان است.

حق‌آبه تالاب

در خصوص حق‌آبه تالاب، انتظار اصلی مرم محلی رفع نابرابری در دسترسی به منابع آب است. بسیاری از آنان معتقدند روستاهای بالادست مانع ورود آب به تالاب می‌شوند. یکی از مشارکت‌کنندگان اشاره می‌کند: «در بالاتر، سمت بوریا باف به آنان زمین واگذار شده است و در آن برنج می‌کارند و اگر آبی هم بخواهد وارد تالاب شود، از بالادست جلوی آن گرفته می‌شود» (کد ۱۶). این وضعیت منجر به کاهش آب ورودی و خشکی تالاب و کاهش منابع آبی برای ساکنان پایین‌دست می‌شود. افراد خواهان احداث سد، مدیریت بهتر منابع آبی و تقسیم عادلانه حق‌آبه برای احیای تالاب و بهبود معیشت‌اند.

امنیت حیات تالاب

انتظارات افراد از وضعیت کنونی نشان می‌دهد که کاهش تنوع زیستی به یک معضل جدی تبدیل شده است: «چون تالاب وضعیت مناسبی ندارد الآن هم حیوانات نیستند» (کد ۱). این جمله به‌وضوح به وضعیت بحرانی تالاب اشاره دارد. بسیاری از گونه‌ها به دلیل کمبود منابع آبی و زیستگاه مناسب از تالاب خارج شده یا به‌طور کامل ناپدید شده‌اند. باین‌حال، برخی بهبودها گزارش شده است: «در فصل پاییز پرندگان مهاجر علاوه بر تالاب حتی وارد روستا می‌شوند» (کد ۱۰). بازگشت گونه‌هایی مانند درنا، قو، گرگ، و گراز که به دلیل وضعیت نامناسب تالاب از بین رفته بودند، از امید به احیای تنوع زیستی حکایت دارد: «در قدیم هم همین حیوانات بودند یعنی گرگ و گراز که یک مدتی از بین رفتند و الآن دوباره به منطقه برگشته‌اند» (کد ۱۰).

رفتارهای ادراک‌شده کشاورزان در هم‌زیستی با تالاب

رفتارهای ادراک‌شده کشاورزان در تعامل با تالاب نمایانگر تأثیر چشمگیر این بوم‌سازگان بر زندگی و فعالیت‌های آنان است. کشاورزان، با تجربیات طولانی در این مناطق، به دلیل ویژگی‌های خاص تالاب، به شکل‌دهی به رفتارهایی پاسخگو به نیازهای محیط‌زیست خود می‌پردازند (جدول ۲).

بهره‌برداری تالابی

بررسی رفتار افراد در زمینه امرارمعاش و کشاورزی در تالاب نشان‌دهنده تأثیرات عمیق اقتصادی، اجتماعی و محیط‌زیستی بر زندگی ساکنان است. افراد به‌وضوح از گذشته‌ای یاد می‌کنند که در آن «روستای کپرچودکی نه به خاطر دولت بلکه خود روستاییان تالاب را نمی‌کارند» (کد ۱۰). این بیان نشان‌دهنده تغییر رفتار افراد در راستای حفاظت از محیط‌زیست است، جایی که ساکنان به اهمیت تالاب و منابع طبیعی آن پی برده‌اند. درعین‌حال، «در حال حاضر با توجه به افزایش جمعیت مقداری از اراضی نزدیک تالاب کشت می‌شود» (کد ۱۷). این عبارات نشان‌دهنده تلاش برای پاسخ به نیازهای معیشتی در برابر فشار جمعیتی است. همچنین: «الآن که از زمین تالاب برای کاشت برنج استفاده می‌شود، هر خانواده ۲۰ تن برنج برداشت می‌کند» (کد ۱)، نیز به‌خوبی نشان‌دهنده انتظارات مثبت از منابع تالاب است. این انتظار از رفتار گذشته ساکنان مبنی بر عدم استفاده از آب تالاب (کد ۲ و ۵) نشأت می‌گیرد و حال به یک تغییر در رویکرد آنان نسبت به این منابع تبدیل شده است.

پمپاژ آب

کشاورزان منطقه برای تأمین آب برای زمین‌های کشاورزی خود به پمپاژ روی آورده‌اند: «با موتوربرقی که دولت برای ما گذاشته است آب‌رسانی انجام می‌دادیم» (کد ۱۵). رفتار کنونی افراد، تحت تأثیر تغییرات اقلیمی و کمبود آب در منابع طبیعی قرار دارد. به‌عنوان مثال: «مردم مجبورند با موتور آب آن را بیرون بکشند» (کد ۴)، این رفتار به‌خوبی نشان‌دهنده عزم افراد برای حفظ و افزایش تولیدات کشاورزی در مواجهه با چالش‌های طبیعی است. یا اینکه: «زمانی که باران کم است با پمپ آب را از رودخانه پمپاژ می‌کردیم» (کد ۱۳)، مشخص می‌شود که افراد به این روش متکی هستند. همچنین، رفتار کنونی نشان‌دهنده یک تحول مهم در شیوه‌های آبیاری است. چاه‌ها به‌صورت لوله‌کشی به اراضی متصل و امکان آب‌رسانی مؤثر و مستمر را فراهم می‌کنند. «برخی دارای دو یا سه حلقه چاه هستند» (کد ۸). علاوه بر این، حفر چال‌آب نیز برای تأمین منابع آبی در کشاورزی موردتوجه قرار گرفته است. ساکنان به‌جای استفاده از روش‌های قدیمی مانند جوی، اکنون از «چال‌های آب برای جمع‌آوری آب باران و زه آب زمین استفاده می‌کنند» (کد ۱۲). بر اساس اظهارات، چال آب‌ها، آب باران و زه آب را در خود جمع‌آوری و در زمان‌های نیاز از آن استفاده می‌شود (کد ۱۴). در مناطق پایین‌دست، استفاده از چال آب‌ها به‌عنوان روشی برای جمع‌آوری آب‌های اضافی و جلوگیری از تبخیر سریع آب بسیار مؤثر است (کد ۱۶). با این وجود، حذف چال آب، به‌عنوان یک موضوع مهم در مدیریت منابع آبی مطرح شده است.

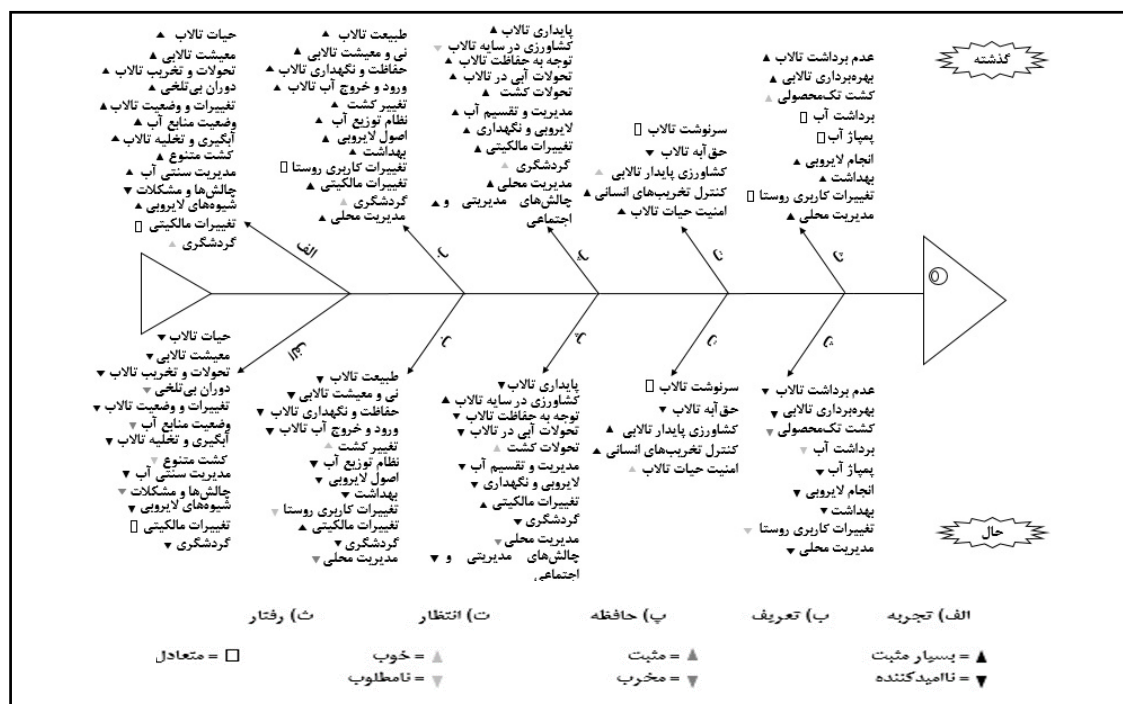
تغییرات کاربری روستا

در سال‌های اخیر، رفتار کشاورزان به سمت تغییر کاربری زمین‌های کشاورزی به مسکونی سوق یافته است. در کد ۱ و ۴ به ساخت‌وساز در زمین‌های کشاورزی روستا اشاره شده و در کد ۷، تأکید شده است که ساختمان‌های مسکونی جدید در زمین‌های کشاورزی بنا شده‌اند. اما رفتار اکثر افراد در خصوص تغییر کاربری زمین‌های کشاورزی به مسکونی، در سال‌های اخیر به‌طور قابل‌توجهی به ثبات و عدم تغییر تمایل دارد. کدهای ۲، ۳ و ۵ نشان می‌دهند که تغییری در کاربری اراضی رخ نداده و ساکنان از زمین‌های خود به شیوه پیشین استفاده می‌کنند. در کد ۱۰، تأکید می‌شود که طی ۱۷ سال گذشته، هیچ تغییری در کاربری اراضی صورت نگرفته است که نشان‌دهنده مقاومت در برابر تغییرات کاربری است. به‌طور کلی، مردم منطقه تمایل دارند زمین‌های خود را حفظ کرده و از تغییر کاربری اجتناب کنند، مگر اینکه دولت مجوز خاصی داده باشد، همان‌گونه که در کد ۶ اشاره شده است.

جدول ۲. برخی از ادراک کشاورزان در تعامل با تالاب بیشه دالان

عنصر	درون‌مایه مرکزی	کد	عبارات کلیدی (N=631)	مفاهیم (N=689)	f_i	دسته‌بندی (N=222)	مضمون
تجربه	خاطرات خوشایند	۱۶	چون درآمدزا بود از آن خاطره بدی ندارم.	خاطرات مثبت از تالاب	۶	بدون خاطره تلخ	دوران بی‌تلخی
	عملیات لایروبی کانال‌های آب	۵	افراد می‌آمدند در طول یک یا دو روز با بیل دستی لایروبی می‌کردند.	لایروبی در گذشته به صورت دسته‌جمعی	۱۸	لایروبی با بیل دستی	شیوه‌های لایروبی
	کیفیت تالاب	۱۵	بعضی جای‌ها از تالاب تا سینه افراد آب می‌آمد و نی‌برها می‌دانستند کجای تالاب آبش کم است و خطری ندارد.	پر آبی تالاب در گذشته	۱۰	پر آبی منطقه	طبیعت تالاب
تعاریف	عملیات لایروبی کانال‌های آب	۳	اگر لُف زیاد بود شاید سالی دو بار هم انجام می‌دادیم. هر جا که لُف‌بر نبود سالی یک‌بار یا هر دو سال یک‌بار انجام می‌گرفت (لُف: برف و آب)	لایروبی بر اساس نیاز	۹	لایروبی بر اساس نیاز	اصول لایروبی
	فعالیت‌های گردشگری	۱	در آن زمان هیچ‌کس نمی‌آمد مگر افرادی که برای نی بُری می‌آمدند. الان افرادی برای دیدن از تالاب و زمانی که برنج‌کاری داریم برای عکس گرفتن به منطقه می‌آیند.	بهبود گردشگری در منطقه	۳	بهبود گردشگری	گردشگری
حافظه	اصلاحات اراضی	۱۰	روستای ما ۹۶ شعیر است که ۶۳ شعیر آن خریدوفروش شده است و ۳۳ شعیر آن همان تالاب است که فروخته نشد یعنی تقریباً یک‌سوم متعلق به تالاب است.	فروخته شدن اراضی به صورت کامل	۱	فروش روستا	تغییرات مالکیتی
	مداخلات	۱۵	زمین این منطقه برای کشاورزی بسیار با ارزش است چون صاف و هموار است در صورت وجود آب، دیم‌کاری انجام نمی‌شود.	مناسب بودن زمین منطقه برای کشاورزی	۱	کشاورزی تالاب	کشاورزی پایدار تالابی
انتظارات رفتار	مداخلات	۶	مردم چون درآمدشان از طریق تالاب است حاضر به حفاظت از تالاب نیستند.	دریافت درآمد بالا از کشاورزی در تالاب	۳	حفاظت تالاب	از کنترل تخریب‌های انسانی
	تاریخچه بهره‌برداری آب تالاب	۲	در گذشته از آب تالاب استفاده نمی‌کردیم.	استفاده نکردن از آب تالاب	۱۱	پر آبی منطقه	عدم برداشت تالاب
	عملیات لایروبی کانال‌های آب	۱۲	بر اساس سهم خودمان (جُفت زمین) لایروبی انجام می‌دادیم.	مشارکت در لایروبی بر اساس جفت زمین	۸	لایروبی با بیل دستی	انجام لایروبی

به‌طور کلی، آنچه توسط مشارکت‌کننده‌ها بیان شده، در نمودار استخوان ماهی شماره ۳ در قالب ۴۲ مضمون (مندرج در جدول با لحاظ تکرار) و بر اساس ماهیت مفاهیم، با علائم به تصویر کشیده شده است. برای تجربه (تیغه الف)، همان‌طور که از مضامین استخراج شده برمی‌آید، تجارب زیسته مشارکت‌کنندگان از «حیات تالاب، معیشت تالابی، تحولات و تخریب تالاب، دوران بی‌تلخی، تغییرات و وضعیت تالاب، وضعیت منابع آب، آبیگری و تخلیه تالاب، کشت متنوع، مدیریت سنتی آب، شیوه‌های لایروبی و گردشگری» در گذشته بسیار مثبت بوده است، درحالی‌که در زمان حال، عمدتاً ناامیدکننده توصیف شده‌اند. از تعاریف مشارکت‌کنندگان (تیغه ب)، «طبیعت تالاب، نی و معیشت تالابی، حفاظت و نگهداری تالاب، ورود و خروج آب تالاب، تغییر کشت، نظام توزیع آب، اصول لایروبی، بهداشت، تغییرات مالکیتی و مدیریت محلی» در گذشته بسیار مثبت ارزیابی شده‌اند، درحالی‌که در زمان حال، تعاریف افراد از این موارد ناامیدکننده است.

شکل ۴. نمودار استخوان ماهی ادراک کشاورزان در تعامل با محیط‌زیست تالاب

حافظه افراد مشارکت‌کنندگان (تیغه پ) نشان می‌دهد که «پایداری تالاب، توجه به حفاظت تالاب، تحولات آبی در تالاب، تحولات کشت، مدیریت و تقسیم آب، لایروبی و نگهداری، تغییرات مالکیتی، مدیریت محلی و چالش‌های مدیریتی و اجتماعی» در گذشته بسیار مثبت ارزیابی شده است. با این حال، این ادراکات ممکن است در گذشته نیز چالش‌هایی داشته، اما افراد به دلیل تجربیات مثبت یا افزایش سطح انتظارات، وضعیت گذشته را بهتر از حال تصور کنند. عنصر انتظار در نمودار به زمان آینده مرتبط است (تیغه ت)؛ مشارکت‌کنندگان انتظار دارند که «سرنوشت تالاب» به تعادل برسد، «حق آبه تالاب» در گذشته و حال نامیدگنده بوده اما «کشاورزی پایدار تالابی» در گذشته خوب بوده است، لیکن انتظار می‌رود که در آینده وضعیت بسیار مثبتی پیدا کند. همچنین، انتظار در هر دو زمان برای «کنترل تخریب‌های انسانی» بسیار مثبت و «امنیت حیات تالاب» در گذشته بسیار مثبت و در حال حاضر خوب است. در خصوص عنصر رفتار با تالاب (تیغه ث)، در حال حاضر روستاییان نسبت به «عدم برداشت تالاب، بهره‌برداری تالابی، پمپاژ آب، انجام لایروبی، بهداشت و مدیریت محلی» رفتار نامیدگنده‌ای با محیط‌زیست دارند. تمرکز بر «کشت تک‌محصولی» رفتار مخربی با محیط‌زیست دارد و در خصوص «برداشت آب و تغییرات کاربری اراضی روستا» رفتار نامطلوبی از خود نشان می‌دهند. این در حالی است که در گذشته افراد پیرامون «عدم برداشت تالاب، بهره‌برداری تالابی، انجام لایروبی، بهداشت و مدیریت محلی» رفتار بسیار مثبتی همسو با محیط‌زیست داشته‌اند. این رفتار احتمالاً ناشی از تغییرات در الگوهای مشارکت اجتماعی و کاهش همبستگی جامعه محلی باشد. در گذشته، همبستگی و مشارکت اجتماعی بیشتر بوده و افراد به‌طور جمعی از منابع طبیعی مانند تالاب محافظت نموده‌اند، اما امروزه با افزایش فردگرایی و کاهش همبستگی اجتماعی، افراد رفتارهای نامناسبی با محیط‌زیست دارند.

بحث

از آنجایی که تعامل کشاورزان با تالاب نقش اساسی در فعالیتهای زراعی دارد و بر بوم‌سازگان آبی تأثیرگذار است، افراد مطلع، کشاورزی غیرمجاز در تالاب را تهدیدی جدی برای تخریب تالاب می‌دانند که همسو با نتایج پژوهش (2023) et Mulatu al. است که گسترش کشاورزی را عامل اصلی تخریب تالاب‌ها می‌داند. همچنین، طبق اظهارات مشارکت‌کنندگان، در گذشته امرارمعاش و اقتصاد جوامع محلی به تالاب بیشه دالان وابسته بود. این گفته‌ها مشابه با نتایج (2022) Dalu et al. است که نشان دادند تالاب‌ها علاوه بر تأمین منابع جوامع محلی، کاهش نرخ بیکاری و افزایش درآمد خانوارها را موجب شده‌اند. نتایج پژوهش حاکی از دوگانگی نگرش پیرامون کاربری اراضی است؛ برخی خواهان حفظ تالاب‌ها و برخی با مشکلات مالی به دنبال تغییر کاربری تالاب به زمین‌های کشاورزی هستند. با افزایش جمعیت، ساخت‌وساز منازل در اراضی کشاورزی نزدیک به منطقه تعیین‌شده روستا انجام داده‌اند. همچنین، بخشی از اراضی خشک‌شده تالاب به کشاورزی تبدیل‌شده که با نتایج (2014) Zorrilla-Miras et al. همسو است. نتایج نشان داد که فعالیتهای و رفتارهای کنونی روستائیان در راستای تخریب تالاب بوده و تهدید جدی برای محیط‌زیست تالاب محسوب می‌شود. همان‌طور که (2023) Wang et al. اشاره دارند، فعالیتهای نادرست انسانی از جمله تغییر کاربری تالاب‌ها، عامل اصلی تخریب آن‌هاست. کشاورزان خاطرات روشنی از نقش حیاتی تالاب در زندگی و اقتصاد خود دارند. با تخریب تالاب، ارزش این منابع آبی برای آنان کاهش یافته و خاطرات دردآور از دوران پرآبی را با خود حمل می‌کنند. این خاطرات ارتباط عمیقی با محیط‌زیست تالاب ایجاد کرده و امید به احیای آن دارند که این نتایج با پژوهش Neufeld (2023) همخوانی دارد. همچنین، تحلیل‌ها نشان می‌دهد، تالاب بیشه دالان با تهدیداتی جدی مانند تغییرات اقلیمی، کاهش سطح آب و بی‌توجهی به مسائل محیط‌زیست روبرو است که مشابه نتایج سلیمی و همکاران (۲۰۲۱) است. در این پژوهش، نگاه به مدیریت آب در گذشته نشان می‌دهد که مدیریت قوی‌تری برای حفظ منابع آب و تأمین نیازهای جامعه وجود داشته است. اما با تغییر شرایط و ضعف مدیریت، اکنون با مشکلات نقصان منابع آب و تخریب تالاب مواجه هستند که همسو با نتایج پژوهش (2023) Du Plessis است. این نتایج نشان می‌دهد که رعایت اصول حفاظتی و استفاده پایدار از منابع آب ضروری است.

نتیجه‌گیری

ادراکات افراد نسبت به محیط‌زیست باید در نظر گرفته شود تا به مدیریت مؤثر و حفاظت از زیست‌بوم‌ها منجر گردد. در این تحقیق، با بررسی ۱۷ درون‌مایه مرکزی در پنج عنصر مختلف نشان داده شد که ادراک کشاورزان از تعامل با محیط‌زیست تالاب بیشه دالان، گسترده و چندگانه است. دسته‌بندی‌های پدیدار شناختی، از جمله تجربیات و تعاریف، نقش مهمی در درک آنان از محیط‌زیست تالاب ایفا می‌کنند. تداخلات و اشتراکات بین مفاهیم نشان‌دهنده پیچیدگی این ادراکات بوده و ماتریس اشتراکات، بیانگر پیوند مفاهیم و ضرورت توجه بیشتر به مفاهیم مشترک است. اظهارات شرکت‌کنندگان نشان داد که افراد این منطقه دیدگاهی انسان‌محور به تالاب دارند. لذا، این تحقیق به‌عنوان پایه‌ای مهم قابل‌استفاده در مدیریت پایدار تالاب و تدوین سیاست‌ها برای ارتقاء هماهنگی با نیازهای کشاورزان تلقی می‌شود.

• یافته نشان داد حفاظت از تالاب بیشه دالان و مقابله با چالش‌های بوم‌شناختی و اقتصادی آن نیازمند هماهنگی جوامع محلی، دولت و حتی محققان و فعالان محیط‌زیست است. همچنین، اتخاذ سیاست‌های حمایتی در برابر تحولات سیاسی و اقتصادی به‌منظور حفظ منابع طبیعی و تالاب احساس می‌شود و نیازمند مشارکت اقشار مختلف جامعه است.

• بررسی مصاحبه‌ها نشان داد که تغییرات اقلیمی، باعث افت حجم و تغییر سطح آب تالاب شده و تأثیرات مهمی بر زیستگاه‌ها و جوامع محلی داشته است. این یافته‌ها بر ضرورت برنامه‌ریزی هماهنگ برای حفاظت از تالاب، مدیریت پایدار منابع آب و اراضی و توجه به نیازهای محیط‌زیستی به‌منظور کاهش اثرات منفی در کشاورزی و کاربری اراضی تأکید دارند.

• طبق اظهارات افراد مشارکت‌کننده، یکی از مسائل، نبود نظارت بر برداشت آب، به‌ویژه آب‌های ورودی به تالاب توسط اراضی بالادست است. بنابراین، پیشنهاد می‌شود ارگان‌های مسئول، به‌ویژه اداره محیط‌زیست و اداره امور آب، نظارت فعالی بر کنترل برداشت غیرقانونی یا بی‌رویه آب را داشته باشند.

حامی مالی

حمایت مالی از این پژوهش از طرف دانشگاه یاسوج در قالب پرداخت هزینه رساله دانشجویی نویسنده اول و همچنین پژوهانه (برای سایر نویسندگان) انجام شده است.

سهم نویسندگان در پژوهش

نویسنده اول: تهیه و آماده‌سازی نمونه‌ها، گردآوری داده‌ها، تجزیه و تحلیل داده‌ها، تهیه پیش‌نویس مقاله.
نویسنده دوم: استاد راهنمای اول رساله پایان‌نامه، طراحی پژوهش، نظارت بر مراحل انجام پژوهش، بازبینی و نهایی‌سازی مقاله.
نویسنده سوم: استاد راهنمای دوم رساله پایان‌نامه، نظارت بر مراحل انجام پژوهش، اصلاح، بازبینی و نهایی‌سازی مقاله.
نویسنده چهارم: استاد مشاور رساله، نظارت بر پژوهش، مطالعه و بازبینی مقاله.

تضاد منافع

بنا بر اظهار نویسندگان این مقاله تعارض منافع ندارد.

تقدیر و تشکر

از معاونت آموزشی و تحصیلات تکمیلی دانشگاه یاسوج به خاطر حمایت مالی و معنوی در اجرای پژوهش حاضر سپاسگزاری می‌شود. از داوران محترم به خاطر ارائه نظرات ساختاری و علمی سپاسگزاری می‌شود.

منابع

اداره کل حفاظت محیط‌زیست استان لرستان. (۱۴۰۱). طرح مطالعات تعیین حبابه تالاب بیشه دالان. مهندسین مشاور پلنگ آوران، ۳-۳۵.

بودلایی، حسن. (۱۳۹۵). روش تحقیق پدیدارشناسی. تهران: انتشارات جامعه‌شناسان.

دلیر بوستانسرای، سمانه؛ رضایی، مهدیه؛ لاریجانی، مریم و شبیری، سیدمحمد. (۱۴۰۳). طراحی و اعتبار یابی الگوی آموزش ترکیبی بر مبنای برنامه سیپا جوامع محلی تالاب‌های بین‌المللی سیستان و بلوچستان. پژوهش‌های روستایی، ۱۵(۳)، ۱۴۹-۱۶۶

<https://doi.org/10.22059/jrur.2025.375627.1938>

سلیمی، محمدرضا و شرفی، روح‌انگیز. (۱۳۹۴). بررسی ساختار و ابعاد روش تحقیق کیفی پدیدارشناسی. کنفرانس بین‌المللی علوم انسانی، روانشناسی و علوم اجتماعی. تهران.

References

An, S., & Verhoeven, J. T. (2019). Wetland functions and ecosystem services: Implications for wetland restoration and wise use. In *Wetlands: Ecosystem Services, Restoration and Wise Use*, Springer, Cham, 1-10. https://doi.org/10.1007/978-3-030-14861-4_1

- Boudlai, H. (2016). *Phenomenological Research Method*. Tehran: Sociologists Publications, First Edition. [In Persian]
- Callary, B., Rathwell, S., & Young, B. W. (2015). Insights on the Process of Using Interpretive Phenomenological Analysis in a Sport Coaching Research Project. *Qualitative Report*, 20(2), 63-75. <https://doi.org/10.46743/2160-3715/2015.2096>
- Dalirboostansarai, S., Rezaee, M., Larijani, M., & Shobeyri, S. M. (2024). Designing and Validating the Model of Blended Learning Based on the CEPA Program, Local Communities of the International Wetlands of Sistan and Baluchistan. *Journal of Rural Research*, 15 (3), 149- 166. <https://doi.org/10.22059/jrur.2025.375627.1938>. [In Persian]
- Dalu, M. T., Mukhuwana, O., Cuthbert, R. N., Marambanyika, T., Gunter, A. W., Murungweni, F. M., & Dalu, T. (2022). Understanding communities' perceptions, demographics and uses of wetlands in Vhembe Biosphere Reserve, South Africa. *Wetlands Ecology and Management*, 30(6), 1231-1244. <https://doi.org/10.1007/s11273-022-09892-2>
- Department of Environmental Protection of Lorestan Province. (2022). Plan of studies to determine the water rights of Bisheh Dalan lagoon. *Pangan Avran Consulting Engineers*, 3-35. [In Persian]
- Du Plessis, A. (2023). *South Africa's water predicament: Freshwater's unceasing decline*. Springer Nature. https://doi.org/10.1007/978-3-031-24019-5_1
- Gill, M. J. (2020). Phenomenology as qualitative methodology. *Qualitative analysis: Eight approaches*, 73-94.
- Google Earth. (2024). *Satellite imagery of Bisheh Dalan Wetland, Lorestan, Iran [Satellite imagery]*. Maxar Technologies; CNES / Airbus. Retrieved July 2024.
- Junk, W. J., An, S., Finlayson, C. M., Gopal, B., Květ, J., Mitchell, S. A., ... & Robarts, R. D. (2013). Current state of knowledge regarding the world's wetlands and their future under global climate change: a synthesis. *Aquatic sciences*, 75, 151-167. <https://doi.org/10.1007/s00027-012-0278-z>
- Lincoln, Y.S. & Guba, E.G. (1985) *Naturalistic Inquiry*. Sage, 289-331.
- Marten, G. G. (2010). *Human ecology: Basic concepts for sustainable development*. Routledge. 256pp. <https://doi.org/10.4324/9781849776028>
- Mitsch, W. J., & Gosselink, J. G. (2015). *Wetlands*. John Wiley & Sons, 582pp.
- Mulatu, A., Herko, J., & Alem, S. (2023). Socio-Economics Importance and Its Determinant Factors of Wetlands in Eastern Ethiopia. *Indonesian Journal of Social and Environmental Issues (IJSEI)*, 4(2), 142-149. <https://doi.org/10.47540/ijsei.v4i2.925>
- Neufeld, J. (2023). *The Hydrogeography of Mourning: Mapping the Life and Loss of Alberta Wetlands*. Presented in Partial Fulfillment of the Requirements for the Degree of Master of Arts (Anthropology) at Concordia University Montreal, Quebec, Canada.
- Salimi, M., & Sharafi, R. (2015). Studying the structure and dimensions of the qualitative phenomenological research method. *International Conference on Humanities, Psychology and Social Sciences*, 19pp. [In Persian]
- Salimi, S., Almuktar, S. A., & Scholz, M. (2021). Impact of climate change on wetland ecosystems: A critical review of experimental wetlands. *Journal of Environmental Management*, 286, 112160. <https://doi.org/10.1016/j.jenvman.2021.112160>
- Sundler, A. J., Lindberg, E., Nilsson, C., & Palmér, L. (2019). Qualitative thematic analysis based on descriptive phenomenology. *Nursing Open*, 6(3), 733-739. <https://doi.org/10.1002/nop2.275>
- Taylor, J. G., Stewart, T. R., & Downton, M. (1988). Perceptions of drought in the Ogallala Aquifer region. *Environment and Behavior*, 20(2), 150-175. <https://doi.org/10.1177/0013916588202002>
- Turner, R. K., Van Den Bergh, J. C., Söderqvist, T., Barendregt, A., Van Der Straaten, J., Maltby, E., & Van Ierland, E. C. (2000). Ecological-economic analysis of wetlands: scientific integration for management and policy. *Ecological Economics*, 35(1), 7-23. [https://doi.org/10.1016/S0921-8009\(00\)00164-6](https://doi.org/10.1016/S0921-8009(00)00164-6)

- Wang, H., Zhou, Y., Wu, J., Wang, C., Zhang, R., Xiong, X., & Xu, C. (2023). Human activities dominate a staged degradation pattern of coastal tidal wetlands in Jiangsu province, China. *Ecological Indicators*, 154, 110579. <https://doi.org/10.1016/j.ecolind.2023.110579>
- Wikipedia. (2019). *Wetlands of Lorestan province*. Date of visit: 24/02/2020, can be seen on the website: https://fa.m.wikipedia.org/wiki/wetlands_of_Lorestan_province
- Zahavi, D. (2003). *Husserl's phenomenology*. Stanford University Press. California, 188 pp.
- Zorrilla-Miras, P., Palomo, I., Gómez-Baggethun, E., Martín-López, B., Lomas, P. L., & Montes, C. (2014). Effects of land-use change on wetland ecosystem services: A case study in the Doñana marshes (SW Spain). *Landscape and Urban Planning*, 122, 160-174. <https://doi.org/10.1016/j.landurbplan.2013.09.013>